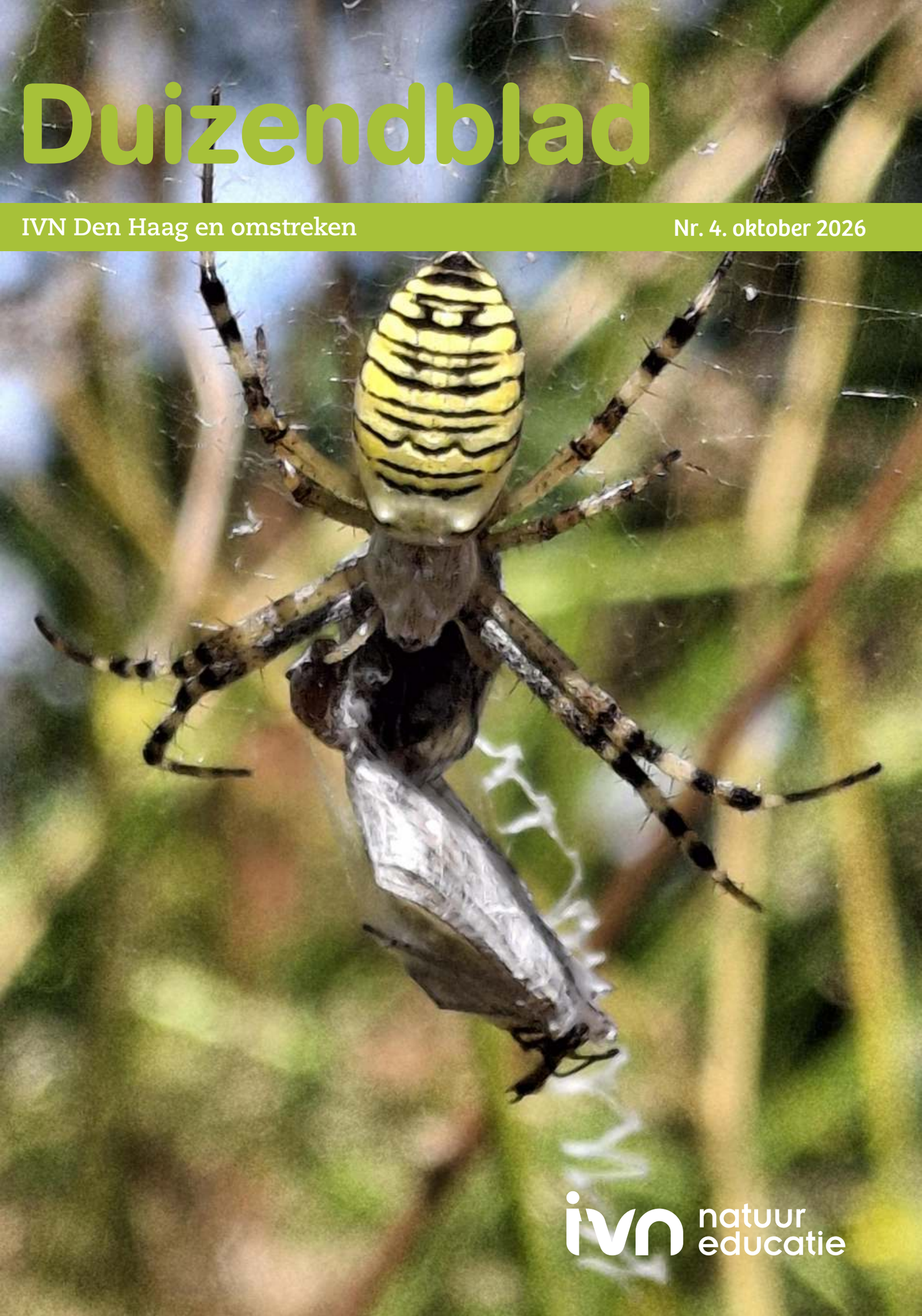
Duizendblad

IVN Den Haag en omstreken

Nr. 4. oktober 2026

ivn natuur educatie

Van de voorzitter

AUTEUR: JOHAN VAN ARRAGON

Ik heb de natuur een maand in Australië beleefd. Dat is andere koek. Prachtig is de natuur hier, maar ook gevaarlijk. Van de zelfs in de huidige winter uitbundige flora tot de soms bizarre fauna.

Verreweg het grootste deel van de dodelijke dieren van de wereld leeft in Australië. En niet een klein beetje dodelijk. Van de haaien in de zee weten we het, dus dat strand met die blauwe zee ziet er verleidelijk uit, maar je controleert toch eerst even de shark warnings voordat je gaat zwemmen. Maar de afwezigheid van haaien maakt de zee nog niet meteen veilig. Daar is de zeewesp bijvoorbeeld, een kwallensoort, die heeft voldoende gif om 60 mensen te doden. Waar hij dat gif voor nodig heeft is een raadsel, want hij jaagt voornamelijk op garnalen. Ga je erop uit voor een bush-walk, dan loert er een leger aan slangen tussen de struiken, de een nog giftiger dan de ander en allemaal behorend tot de giftigste op aarde. En hier in Sydney, een rijke en moderne metropool met ruim vijf miljoen inwoners, ben je ook nog niet veilig. Hier leeft in tuinen, onder struiken en stenen, de Sydney funnel web spider, een van de, jawel alweer, giftigste spinnen ter wereld. En dan hebben we het nog niet gehad over de krokodillen en al die andere angstaanjagende beesten die het Australische toeristenleven zo opwindend maken. Aan de andere kant is het geruststellend te weten dat het dier dat de meeste slachtoffers maakt het paard is, gevolgd door de honingbij. Dat voelt tenminste vertrouwd.

Ons Nederlandse gematigde klimaat gaat samen met een gematigde natuur. Wij moeten het niet van de uitbundigheid hebben, van de vreemde levensvormen. Wij zijn dol op gedomesticeerde dieren die evengoed nog veel slachtoffers maken, onze honden en katten. Een wilde variant, die we niet onder controle hebben, zeg de wolf, daar weten we niet meer mee om te gaan. Wij kunnen niet zo goed tegen die opwinding. Wilde natuur is bij ons allang verdwenen. Het past niet in ons kleine land, waar we alles moeten reguleren om het leefbaar te houden.

Terug naar de Haagse werkelijkheid en regulering. Ons nieuwe stadsbestuur heeft in al haar wijsheid besloten dat natuur- en milieueducatie geen taak is van de gemeente en gaat daarom flink bezuinigen op dat onderdeel. Dat betekent dat kinderen van basis- en voortgezet onderwijs op dat punt in de kou worden gezet. Voor ons een reden om ons extra in te zetten voor die leeftijdsgroep. Nu treft het dat het beleefbos van de coöperatie WIJdehorst - je weet wel, het project in Wassenaar dat wij, IVN Den Haag en omstreken, vorig jaar financieel gesteund hebben - extra vrijwilligers kan gebruiken. Overigens niet alleen in het beleefbos, bij alle onderdelen van de hele coöperatie zijn vrijwilligers welkom. Voel je je aangetrokken tot regeneratieve tuinbouw, dan kun je je daar aanmelden en je hart ophalen.
Australiërs zijn echte natuurmensen, ze hebben ook veel natuur, en die natuur is in beeld en geluid overweldigend. Bij ons mag het een onsje minder zijn en moet je voor de beleving iets meer moeite doen, maar dat is goed om de (natuur) luiheid te verdrijven. Bij ons zit de duivel, of zo je wilt de goede god, in de details.

Commentaar?

Vind jij iets van dit ledenblad? Ben je het oneens met een artikel of heb je juist iets heel nuttigs geleerd, of geniet je gewoon van de mooie foto's? Laat het ons weten!
Mail naar redactie@ivndenhaag.nl

Duizendblad

IVN Den Haag en omstreken

IVN Natuureducatie

IVN (**I**nstituut **v**oor **N**atuureducatie) is een landelijke organisatie waarvan de leden zich inzetten voor activiteiten die erop gericht zijn een ieders inzicht met betrekking tot de Natuur en Milieu te verruimen.

- Inlichtingen: Rob Meyer,
  06 20 56 81 14, info@ivndenhaag.nl
- Ledenadministratie: Roy van Hutten,
  06 22 70 73 65, ledenadministratie@ivndenhaag.nl
- Webmasters: Linda Bakker en Latifa Vonk
  webmaster.denhaag@ivn.nl
- Voorzitter: Johan van Arragon
  06 30 84 46 01, voorzitter@ivndenhaag.nl
- Redactie Duizendblad: redactie@ivndenhaag.nl
- Bankrekeningnummer IVN Den Haag: NL91 TRIO 0391 1745 68
- Website: https://www.ivn.nl/afdeling/den-haag-en-omstreken/

Welkom nieuwe leden!

J. van der Beek, L. Boersma, H. van Buul, A. de Haan,
L. van der Harst, S. van Holsteijn, M. Hooglander,
R. Huizinga, F. Loos, K. Mank, I. Mantel,
P. van den Oosterkamp, F. van Rijn, W. Slootweg,
G. Steehouwer, S. Willemsen, H. Zoutenbier

Foto's voor- en achterkant:
Corry van Leeuwen - Wespspin
Henny Meyer - Kastanjes in de bolster

Inhoud

2 Van de voorzitter
3 Inhoud en colofon
4 Groene zorg of zorg voor groen
5 In memoriam Titia Kiers
6 Op kleine waterbeestjessafari
6 Een snack uit de duinen
7 Groene kikkers
8 Publieksexcursies
9 Excursie De Horsten
10 IVN-weekend Orvelte
11 Een paapje bij Wilsveen
12 Het Westduinpark en de grote droogte
13 Pleidooi voor méér vlinders Gezien ...
14 Leg je natuurbelevingen vast in een natuurdagboek
15 De verborgen helden van de Waalsdorpervlakte

Colofon

Redactie: Marjo Hess, Viola Süto en Wim Voortman
Eindredactie: Lisette van Pelt
Opmaak: Marjanne Dominicus, Maribel van der Linden en Lisette van Pelt

Drukker: Editoo B.V. Arnhem

Duizendblad is een uitgave van IVN Den Haag en omstreken. Het blad verschijnt 4 keer per jaar. Kopij voor het volgende nummer graag vóór 1 december 2026 mailen naar redactie@ivndenhaag.nl

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder uitdrukkelijke toestemming van de redactie.

Groene zorg of zorg voor groen?

AUTEUR EN FOTO'S: MARJO HESS

Op de plek waar ik ben, groen en duurzaam, vind je allebei. Stichting Mens en Tuin heeft op 2000 m grond aan de Hillenraadweg in Den Haag een zorgtuin gerealiseerd.

Dichtbij de Strijp, en met nog wat zicht op bebouwing, is het één grote rustgevende tuin op de grens van Haags Moerwijk en Rijswijk. Behoorlijk volgroeid inmiddels want het complex bestaat dit jaar 40 jaar. Op 13 juni jl. was er een open dag om dat te vieren. Ik zag tientallen bezoekers die door de thematuinen liepen, allerlei activiteiten voor kinderen, en gretig afgenomen eigen gemaakte sappen en koek. Maar ook zonder open dag zijn bezoekers welkom. Bijvoorbeeld om in de winkel de zelfgekweekte planten te kopen of de grote zakken biologische tuinaarde, of voor een wandeling in de tuin.

Een kantoor, koffiekamer, loods, een winkel, een timmerwerkplaats, dat zijn de activiteiten op het terrein die de kwekerij ondersteunen. Onder de vleugels van Mens en Tuin, valt ook de moestuin van restaurant Greens in the (Westbroek) park, dat de verantwoorde producten uit de aangrenzende moestuin in de gerechten verwerkt.

Deelnemers op Mens en Tuin nemen vanuit hun indicatie een zorgbudget mee. Daarvan wordt de professionele ondersteuning betaald, vertelt algemeen directeur Anne Huntjens. De ongeveer 60 deelnemers werken verspreid over de week aan het verzorgen van de tuin en het duurzaam kweken van inheemse vaste planten. Ieder krijgt door deze manier van werken voldoende persoonlijke ruimte en ontspanning. “De seizoenen en natuur bepalen hier het ritme en er ligt geen druk op het werk”, zegt Anne. Dagelijks zijn zo’n 15 deelnemers actief. Anita van Bree is de coördinator voor het groen en leidt me enthousiast langs de planten. Beide vrouwen spreken over de diversiteit in het werk.

Het managen hier is vooral verbinden, en met elkaar zoeken hoe je samen de taken rond krijgt. Mensen in hun kracht zetten, en tot bloei brengen, maar ook een soort lijm van alles”, aldus Anne. Anita legt uit dat Mens en Tuin in samenwerking met Duurzaam Den Haag ook bij de actie Steenbreek is betrokken. “Mensen ruilen hier hun tuintegels in voor planten om zo Den Haag te vergroenen”. De deelnemers merken direct waardering voor hun werk en het directe contact met bezoekers is een waardevolle toevoeging naar twee kanten.

Rondlopend valt me op hoe verzorgd alles is met de nodige bordjes en aanwijzingen. Die laatste zijn gezien de verschillende deelnemers op verschillende plekken, echt nodig volgens Anita. De houten balkjes worden opgehaald bij een houthandel in de buurt, waarna in de tuin de namen erop worden gebrand. Op de achtergrond zijn knotwilgen en hoog oprijzende valeriaan te zien en bij een rozentuin zeer verschillend geurende rozen. Reigers, ganzen, futen en ook een ijsvogel laten zich met een zekere regelmaat hier zien. Langs het water staan een paar bijenkasten die door bevriende imkers met veel liefde worden ‘beheerd’. Er zijn hoe dan ook veel, heel veel insecten, zoals op de grote bolle bloemen van de allium waar talloze hommels zoemen. We kijken langs een ‘golf’ van het geel van de vrouwenmantel, lopen langs smalle weegbree, juffertje in ‘t groen, knikkend nagelkruid, judaspenning en wat al niet meer. Mij vallen ook composthopen in verschillende stadia op. De tuin kent verschillende thematuinen. Daarin bevinden zich diverse rustplekken: de rozentuin maar ook een kunstkas waarin je je kunt terugtrekken. Het past bij het gedachtengoed van rust en gebruik maken van de kosmische krachten, zoals in de spiraaltuin.

Ik merk vooral dat je hier een heel natuurlijk bioritme ervaart, iets wat bijna vanzelf tot rust en stilte leidt. En dat tussen prachtige en… verantwoorde planten!

In memoriam: Titia Kiers, onze medegids en vriendin

AUTEURS: CORRY VAN LEEUWEN, IRENE VAN WISSEN EN LINDA THORARINSDOTTIR

Op 28 juni is Titia Kiers overleden. Ze is begraven op de dag dat ze 99 jaar zou worden.
Titia was een markante vrouw die in 1993 aan de gidsencursus begon. Trouw volgde ze de lessen en excursies, zelfs toen ze haar been gebroken had was ze er, met haar been in het gips.

Jarenlang deed ze publieksexcursies in Vlietland met Irene en Corry. Titia vertelde over het ontstaan van Vlietland aan de hand van oude platen en krantenknipsels en ze liep graag achter in de groep en vertelde dan over de zaadjes van de berenklauw.

Docent
Titia gaf daarnaast les bij de Groene Cursus en heeft er voor gezorgd dat Corry daar ook les ging geven. Ze reden altijd samen naar het Zuiderpark waar de cursus gegeven werd.
Ze ging met de tijd mee en maakte powerpoint presentaties over stinsenplanten in het voorjaar en bomen in de herfst. Met Rob Meyer heeft ze nog de docentenopleiding van het IVN gedaan en zo werd ze ook docent bij de gidsencursus, waar Linda ook les van Titia kreeg en waar een leuke vriendschap uit is ontstaan. Titia en Linda maakten op zondag in de loop van de jaren wandelingetjes naar het parkje Rozenrust en andere natuurgebiedjes in en om Leidschendam.
Ze heeft zich ook nog heel lang actief ingezet voor het wel en wee van de natuur.

Pannenkoeken en Pims-koekjes
Titia vierde eens in de 10 jaar haar verjaardag. Vlak voor een jubileumverjaardag was het waterweekend van de gidsencursus. Ze wilde ook daar haar verjaardag vieren en trakteerde de hele groep op pannenkoek, waar ze zelf dol op was. Ze hield van gezelligheid en liet zich graag uitnodigen voor een kopje thee of een uitstapje naar een museum of tuin. Als het maar niet te vroeg was want haar dag begon niet voor 11 uur. Ze vond het heerlijk als er voor haar gekookt werd en was gek op Pims koekjes. Al die kleine wetenswaardigheden maakten haar tot een markante persoonlijkheid met haar echte eigen ideeën en eigenaardigheden.

Titia, dank voor ruim 30 jaar vriendschap.

Op kleine waterbeestjes-safari

AUTEUR EN FOTO'S: RICH VAN DEN BERG

Het was een heerlijke waterdag. Juist op 22 juli besloten de weergoden om het water ook van boven te laten komen. Goed voor de natuur na zo'n droge tijd, dat wel. Samen met 50 kinderen uit de gemeente Leidschendam-Voorburg trokken we erop uit om waterdiertjes te vangen en te bekijken.

Naar Buiten
Deze activiteit was onderdeel van het initiatief van de gemeente om kinderen in de zomervakantie 'Naar Buiten' te lokken. De organisatie lag bij Sport en Welzijn (SenW) aan de Dobbelaan. Naast waterbeestjes vangen gingen de kinderen 'Clean suppen': vuil uit het water vissen vanaf je supplank en onderzoek doen naar de waterkwaliteit samen met de Surfrider Foundation. Tussen de middag was er een gezonde lunch, verzorgd door moeders en vaders uit de buurt. Een prachtige cohesie tussen buurt, Welzijn, gemeente, het waterschap en partners die buitenactiviteiten organiseren. Het liep gesmeerd en de sfeer was gezellig en ontspannen.

Lisette van Pelt, Liesbeth Zijlmans en ondergetekende begeleidden drie keer een groep van 12-14 kinderen, die na een korte uitleg enthousiast aan het vissen gingen. Met rustige bewegingen door het water met je net en dan vooral onder de waterplanten, want daar verstoppen de diertjes zich. Met behulp van loeppotjes en zoekkaarten kregen al die diertjes een naam. Van de larve van een libelle tot muggenlarven en bootsmannetjes en -vrouwtjes ;-). Het enthousiasme en de verwondering bij de kinderen was groot.
'Waar kan ik zo'n netje kopen? Ik wil dat zelf ook gaan doen', was de reactie van een jonge deelnemer. Maar ook: 'Hier ben ik niet voor gemaakt'. Toch ging dit meisje ook aan de slag, als ze maar niet het netje hoefde uit te spoelen in de waterbak.
De regen deerde de kinderen niet. Het gekrioel in het aquarium werd tot slot met trots bekeken. Dat hadden zij toch maar gevangen. Het werd een leerzame middag. Voor veel kinderen was het een eerste kennismaking met het onderwaterleven. Om niet te vergeten!

Een snack uit de duinen

AUTEUR EN FOTO: VIOLA SÜTO

In de Haagse duinen en in Haagse parken wonen slakken. Onder die Haagse bewoners is er een slak die door sommigen als een delicatesse wordt beschouwd: de wijngaardslak (helix pomatia).

Hoewel de Nederlandse naam iets anders suggereert, leeft de slak vooral in kalkrijke gebieden. Dit is begrijpelijk, want voor het grote slakkenhuis is veel kalk nodig. De slak overwintert in een holletje in de grond. Voor de 'winterslaap' metselt hij zijn huisje dicht met een kalklaagje, in het voorjaar komt hij weer uit zijn holletje en huisje. In deze tijd van het jaar zijn de slakken regelmatig goed te zien langs en op de paden in de duinen.

Uiterlijk
De wijngaardslak is relatief groot. Zijn lichaam kan tot twaalf centimeter lang worden, zijn huisje is drieënhalf tot vijf cm groot. Het lijf van de wijngaardslak is 'greige', een soort grijsbeige, zijn bolvormige huis is lichtbruin tot wittig, met lichtere en donkerder banden. De kleurbanden zijn vaak doorbroken.

De kleuren maken dat de slak gemakkelijk over het hoofd gezien kan worden tegen de lichte duinondergrond, maar zijn formaat, en zeker de forse schelp, vallen wel op. De wijngaardslak heeft vier voelhoorns, de twee langere bevatten de ogen. De wijngaardslak is de grootste slak die in Nederland voorkomt, op de voet gevolgd door de segrijnslak (cornu aspersum). De twee soorten worden regelmatig met elkaar verward.
De segrijnslak wordt minder groot (huisje ongeveer drieënhalve cm) en zijn huisje is donkerder, soms met paarsige of koffiekleurige banden. Het oppervlak van het huisje kent groeilijnen en heeft een onregelmatig reliëf van deukjes en knobbeltjes, een zogenaamde 'hamerslagsculptuur'.

Delicatesse?
De wijngaardslak is net als de segrijnslak eetbaar voor de mens. De slak wordt traditioneel in zijn huisje opgedist met een knoflook- peterselieboter. De wijngaardslak is vanwege zijn relatieve zeldzaamheid in Nederland beschermd en zelf rapen en daarna bereiden en eten mag dus niet. Dit verbod geldt niet voor de veel meer voorkomende segrijnslak. Voor wie trek heeft en bereid is daarvoor dieren te doden, een paar tips en een recept:
De (segrijn)slakken moeten eerst gereinigd worden. Dit kan door de slakken een dag of vier, vijf in een bak met ventilatiegaten te laten vasten. De bak in een koele ruimte plaatsen en dagelijks schoonmaken. Echt dagelijks, omdat

Grote wijngaardslak

ontlasting én slijm snel tot een moeilijk schoon te maken bak leiden. Geef de slakken wat bloem om de spijsverteringskanalen beter te reinigen en besproei ze een beetje met een plantenspuit om ze te activeren (slapende slakken verteren nauwelijks iets). Als de ontlasting wit is, is het darmkanaal schoon.
Na de interne reiniging was je de slakken in water met een scheut azijn.
Doe de slakken dan in kokend water met zout en kook ze tussen de zeven en twaalf minuten.
Laat de slakken daarna een minuut of tien afkoelen in koud water en haal dan het slakkenlijf uit het huisje. Hiervoor zijn speciale slakkentangetjes te koop, maar met een satéprikker of stevige speld lukt het ook. Verwijder de leverkrul (de donkere 'flieber' aan het uiteinde van de slak) en laat de slakken nog een minuut of twintig in koud water staan.
Kook de slakken een minuut of drie in water met azijn om de slakken helemaal te ontslijmen.
Volgens sommige auteurs zijn de slakken nu klaar om in bijvoorbeeld een kruidenboter een minuut of vijf te bakken en dan te consumeren. Anderen raden aan, de ontslijmde slakken ongeveer een uur pocheren in een kruidige bouillon, als het echt grote slakken zijn, langer (de bouillon niet laten koken!) en dan pas tot verdere bereiding over te gaan.
Laat de oven op 200ºC voorverwarmen.
Maak ondertussen een kruidenboter door goede boter met gesnipperde knoflook, een heel fijngesneden sjalot en veel verse peterselie te vermengen.
Reinig ook het slakkenhuizen door ze drie minuten te koken in water met bakpoeder (300 gr water en vier eetlepels bakpoeder). Daarna goed afspoelen, goed afdrogen, en in een de opwarmende oven een minuut of tien verder laten drogen. Voorzichtig uit de oven halen en rustig laten afkoelen zodat het huisje niet alsnog breekt.
Doe in elk leeg slakkenhuis een lepeltje boter, dan de slak en vervolgens de slak 'inmetselen' met weer een dot kruidenboter.
Bak de slakken acht à tien minuten tot de boter borrelt.
Dien de slakken gloeiendheet op met knapperig stokbrood en een salade.

Naschrift van de auteur
De afgelopen jaren heb ik regelmatig over eetbare natuur geschreven. Dieren kunnen daaronder vallen. Ik begrijp de twijfel, voel die als jarenlange vegetariër ook, daarom heb ik mijn artikel geschreven dat het recept er is voor diegenen die bereid zijn een dier te doden / dood dier te eten. Voor dit laatste geldt dat dit helaas nog steeds het overgrote deel der Nederlanders betreft en ook een groot deel van de IVN-leden. Héél vaak gaat het dan ook nog om dieren uit de bio-industrie, dus om dieren die een heel veel minder leuk leven hebben gehad dan de wijngaardslakken uit de duinen. Bij mij is diepgeworteld het besef dat het wel of niet eten van dood dier een hoogstpersoonlijke keuze is.

Groene kikkers

AUTEUR: ERIC BROUWER

'Horen, zien en zwijgen'... hebben deze drie groene kikkers in het Haagse Bos model gestaan voor het bekende beelden-trio? Ze laten zich horen, maar als ze je zien besluiten ze te zwijgen.

De groene kikker is in groten getale aanwezig in de grote vijver van het Haagse Bos en is een beschermde diersoort. Alleen de mannetjes kwaken, waardoor ze hun aanwezigheid verraden, want verder zijn ze bijna perfect gecamoufleerd, zoals op deze foto van Muriel Cluitmans te zien is.

Publieksexcursies

Let op:
De meest actuele en uitgebreide informatie is te vinden op de website en bij sommige publieksexcursies is aanmelden verplicht! Maximaal 4 personen per aanmelding. De publieksexcursies zijn niet bedoeld voor georganiseerde groepen. Zij kunnen een verzoek indienen voor een wandeling op aanvraag.
Zie https://www.ivn.nl/afdeling/den-haag-en-omstreken/wandeling-op-aanvraag/

De wandelingen duren 1,5 à 2 uur en zijn gratis, tenzij anders vermeld.

- Vragen over publieksexcursies: Rob Meyer, info@ivndenhaag.nl of bel 06-2056 8114
- Wandelingen op aanvraag: wandelingen@ivndenhaag.nl

Za 3-10 09:30 De Nieuwe Driemanspolder
N3MP, Parkeerterrein Wilsveen, Leidschendam
Aanmelden verplicht via: n3mpexcursies@gmail.com

Za 3-10 13.00 Westduinpark
De Savornin Lohmanlaan, hoek Laan van Poot, Den Haag

Zo 4-10 10.00 Ockenburgh Hyacinthenbos
Monstersteweg 4, Den Haag
Aanmelden verplicht via:tix_8@live.nl

Zo 4-10 13.00 Paddenstoelen zoeken in Clingendael
Clingendael hoofdingang. Kruising Wassenaarseweg/Laan van Clingendael, Den Haag
Aanmelden verplicht via: charlottealtena@gmail.com

Wo 7-10 14.00-15.30 Kinderactiviteit. ontdek de herfst in de Bosjes van Poot
Laan van Poot 93, 2566 EA Den Haag
Aanmelden verplicht via:
excursies.westduinparknoord@gmail.com

Wo 7-10 14.00 Park Schakenbosch/Landgoed Voorlei
Start bij de kapel, Veursestraatweg 185, Leidschendam

Wo 7-10 17.00 Haagse bos
Bruggetje tegenover Bezuidenhoutseweg 417, Den Haag

Vr 9-10 11.15 Vogelwijk
Youz, Doctor van Welylaan 2, Den Haag
Aanmelden verplicht via: https://www.ivn.nl/afdeling/-den-haag-en-omstreken/

Za 10-10 10.00 Zandmotor
Zandmotor keerlus einde, Machiel Vrijenhoeklaan, Den Haag
Aanmelden verplicht via: tix_8@live.nl

Zo 11-10 10.00 Buurttuinen Transvaal
Hillegondastraat 16, Den Haag

Zo 11-10 13.30 Bosjes van Poot
Bosjes van Poot, Laan van Poot 97 (bij de voormalige Appelloods), 2566 EA Den Haag
Aanmelden verplicht via: excursies.westduinparknoord@gmail.com

Zo 11-10 13.30 Westduinpark
Westduinpark Noord, keerlus van tramlijn 12, einde Duivelandsestraat, Den Haag
Aanmelden verplicht via: excursies.westduinparknoord@gmail.com

Wo 14-10 14.00 Zuiderpark
Anna Polakweg 7, 2533 SW Den Haag
Aanmelden verplicht via: zuiderparkkids@gmail.com

Do 15-10 19.30-21.30 Lezing Verborgen nachtleven in Den Haag
Wijkcentrum Mariahoeve, Ivoorhorst 155, Den Haag
Aanmelden verplicht via: https://www.ivn.nl/afdeling/-den-haag-en-omstreken/

Za 17-10 10.30 De Horsten
De Horsten Zuidingang,Zuidingang Horst en Voordelaan, Wassenaar
Aanmelden verplicht via: lisettevanpelt@kpnmail.nl

Zo 18-10 10.30 Bomen van de Haagse Beek
Haagse Beek, Segbroeklaan, Plantsoen bij kruising Segbroeklaan/Fahrenheitstraat, Den Haag
Aanmelden verplicht via: ivnhaagsebeek@gmail.com

Zo 18-10 13.30 Waalsdorpervlakte
Oude Waalsdorperweg 342b, Den Haag
Aanmelden verplicht via: arienaverbaan@gmail.com

Zo 25-10 13.30 Valkenbos & Regentessekwartier
Weimarstraat 300, Den Haag
Aanmelden verplicht via: b.achterkamp@yahoo.com

Wo 28-10 14.00 Kinderactiviteit. Bijna Halloween!
Oude Waalsdorperweg 63, Den Haag
Aanmelden verplicht via: putjohanna@yahoo.com

Za 31-10 10.30 Fossielen in de stad
Standbeeld tegenover Paleis Noordeinde, Noordeinde 68, 2514 GL Den Haag
Aanmelden verplicht via: info@ivndenhaag.nl

Zo 1-11 10.00 Ockenburgh Hyacinthenbos
Monstersteweg 4, Den Haag
Aanmelden verplicht via:tix_8@live.nl

Za 7-11 13.00 Westduinpark
De Savornin Lohmanlaan, hoek Laan van Poot, Den Haag

Zo 8-11 10.30 Leidschedammerhout
Leidschendammerhout, Oostvlietweg 28b
Aanmelden verplicht via: charlottealtena@gmail.com

Za 21-11 10.30 De Horsten
Hoofdingang De Horsten, Papeweg, Wassenaar
Aanmelden verplicht via: lisettevanpelt@kpnmail.nl

Za 28-11 8.30 Waalsdorpervlakte
Ingang van de Waalsdorpervlakte bij de autoparking/ tankmuur/hondenlosloopgebied. Oude Waalsdorperweg 63
Aanmelden verplicht via: putjohanna@yahoo.com

Za 28-11 9.00 Wintervogels zoeken in de N3MP
Nieuwe Driemanspolder, parkeerplaats bij camping 'De Drie Morgen', Leidschendamseweg 3, 2716 MA Zoetermeer
Aanmelden verplicht via:wimvanderkooij@outlook.com

Zo 6-12 10.30 Landgoed Te Werve
PaviljoenTe Werve, Huys de Wervelaan 110, Rijswijk

Wo 9-12 14.00 Landgoed Duivenvoorde
Laan v. Duivenvoorde 1, 2252 AK Voorschoten

Za 19-12 10.30 De Horsten
Hoofdingang De Horsten, Papeweg, Wassenaar
Aanmelden verplicht via: lisettevanpelt@kpnmail.nl

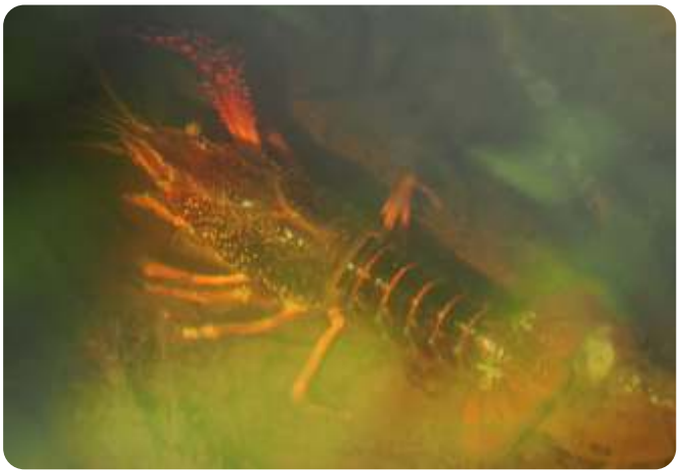
Zo 20-12 10.00 Winter in het Haagse Bos
Bruggetje tegenover Bezuidenhoutseweg 417, gedenkbank bij grote vijver, Den Haag
Aanmelden verplicht via: hcpbrouwer@live.nl

Excursie De Horsten

AUTEUR EN FOTO'S: MURIEL KLUITMANS EN ERIC BROUWER

Zaterdagochtend 25 juli gingen we met een klein groepje onder leiding van Lisette van Pelt op insectenjacht op Landgoed De Horsten. Gewapend met een vangnet, een aantal loeppotjes en zoekkaarten gingen we op pad. Het weer was ons goed gezind, want het was warm en zonnig, prima weer voor actieve insecten.

Insecten en kreeften
En dat bleek ook, want aangekomen bij de oever van de vijver op het landgoed konden we onze lol op. Langs de oever stond heel veel koninginnenkruid en daarnaast onder meer ook diverse distels, een waar toevluchtsoord voor insecten. Na wat mislukte pogingen om met net en loeppotjes insecten te vangen, ging het ons steeds beter af. Uiteindelijk hebben we aardig wat hommels, bijen, zweefvliegen en sprinkhanen kunnen bekijken. Wat een verscheidenheid! Zelfs met zoekkaarten erbij was de determinatie nog een hele klus. Maar wat was het leuk om te doen!
Na dit insectenwalhalla volgde nog een rondje om de grote vijver heen met op enkele plekken mooie uitzichten op het water. En als klap op de vuurpijl een onverwachte ontmoeting met een invasieve rode Amerikaanse rivierkreeft.

Wespspin
En toen kwam het moment om de loeppotjes weer in te leveren. Tot mijn ontgoocheling kon ik het potje niet meer vinden en had ik geen idee wat ik ermee had gedaan. Eric Brouwer en ik zijn toen teruggelopen naar de vijver waar we de insecten hadden bekeken. Helaas bleef het potje onvindbaar. Maar wat Eric wel aantrof was een een wespspin. En het loeppotje dan? Dat is uiteindelijk terechtgekomen. Het zat gewoon in de tas van Lisette!

IVN-weekend Orvelte juli 2026

AUTEUR: RIA HOOGSTRAAT

Ons laatste IVN-weekend verbleven we in museumdorp Orvelte met 14 deelnemers.

We logeerden luxe met een apart slaapgebouw met kamers met eigen douche en toilet. We aten de bekende soep buiten en daarna kwamen Harrie en Herman, allebei "-nije" Drenten, ons vertellen over het Drentse landschap, uilen en insecten. We leerden: hoogveen komt van veenmos, groeit per jaar 1 cm, laagveen van plantenresten. Orvelte betekent over het veld (= de hei). Veel boeren hebben nog steeds een kleine veenput voor eigen gebruik.
We zagen de turfjes te drogen liggen onder het afdak aan de overkant. Drents is geen dialect maar een echte taal.

Foto: Ria Hoogstraat

We hoorden 's morgens de wielewaal. Na het ontbijt een rondje dorp: leuke winkeltjes, schaapskooi met lammetjes en Jan Kruismuseum.

Met gids Edwin wandelden we over het Orvelter Zand, het enige niet ontgonnen stukje Drenthe. De vlakte is weggestoven tot grondwaterniveau en is nu hei, de hogere zandgrond is begroeid met bomen en struiken. Er komen dassen voor.

Foto: Corry van Leeuwen

Na de lunch naar Zweeloo waar we een kerkje uit de 13e eeuw bezochten, met een even oud kerkhof. Prachtige oude bomen: treurbeuk die door zijn voeten zakte en reuze levensboom in bloei. Daarna de twee grootste hunebedden bezocht.

Deze keer geen catering maar Italiaans op bestelling, heerlijk. Na het eten het Houtenpad van Theodoor gelopen, een natuurbeleefpad met veel hout en touw waar je jezelf een bosdier waande. Halverwege een enorm insektenhotel. De bosuil riep.

Zondagmorgen met gids Herman naar het Elpen stroomdal, een bijzonder gebied met geelgors, zwartkop en spotvogel, en wespspin. Koffie met gebak tot slot.
Na de lunch waren we ineens een aantal deelnemers kwijt, die liepen op de streekmarkt of in een van de winkeltjes. Het werd dus een latertje voor de organisatie...

Een paapje bij Wilsveen

AUTEUR EN FOTO: AUKE DIRKMAAT

En ineens zie ik het, een paapje! In een sober winterkleed vliegt het vogeltje van 13 cm lengte van topje naar topje over de planten langs de Noordplas van de Nieuwe Driemanspolder.

Herkennen
In winterkleed zijn volwassen mannetjes en vrouwtjes niet te onderscheiden. Ons paapje is een adult met de typerende lichte wenkbrauwstreep, de zwart/bruine tekening op het ruggetje en de bovenkant van de kop, en de getekende bovenstaartdekveren. Een eerstejaars paapje zou een gevlekte borst hebben.
In de zomer is het mannetje niet onopvallend. Hij heeft een zwarte oorstreek vanaf zijn snavel en een feloranje keel/borst.
Zijn naam is vermoedelijk ingegeven door zijn sobere "monnikspij". Dat een "frater" ook een pij zou dragen was geen probleem, deze vogelnaam is waarschijnlijk ingegeven door zijn zang!

Paapjes spotten
Alhoewel paapjes sporadisch in Nederland broeden, zijn de meeste waarnemingen in april-mei en augustus-september vanwege doortrekkers. Paapjes overwinteren onder de Sahara! Het aantal paapjes in Nederland neemt al jaren af door aantasting van geschikte broedgebieden als ruigbegroeide graslanden en hoogvenen. Paapjes leven dan ook vooral in het noordoosten van Nederland met een concentratie in het Fochteloërveen.
Ons paapje heeft zijn plaats spiritueel goed gekozen. Wilsveen was eeuwenlang een bedevaartsoord vanwege een in het veen gevonden Mariabeeldje. Dat staat in het Catherijneconvent in Utrecht.

Samenhang soorten
In zijn boek "Vogelfamilies van Nederland" beschrijft Marcel Boer de samenhang tussen soorten in Nederland. Oorspronkelijk waren families van soorten voornamelijk op uiterlijk gebaseerd. Met toenemende kennis van genetica zijn de (onder)families soms herzien. Het paapje (Saxicola rubetra) heeft als enige Nederlandse verwant in het geslacht Saxicola de roodborsttapuit (Saxicola rubicola). Zij vallen in de onderfamilie Saxicolinae met daarin de geslachten Oenanthe (tapuit), Luscinia (blauwborst en nachtegaal), Phoenicurus (roodstaarten) en Erithacus (roodborst). Grappig te bedenken dat de tapuit dus een "Roodborsttapuitachtige" is en niet omgekeerd!

Duizendblad is er voor leden en wordt gemaakt door leden. Wij vullen het graag met artikelen, verslagjes, anekdotes, illustraties en foto's van Haagse IVN'ers.

Heb je iets leuks te vertellen of te laten zien, stuur je bijdrage dan naar **redactie@ivndenhaag.nl**
Ook als je niet zo'n goede schrijver bent is je bijdrage welkom. In dat geval redigeert de redactie je tekst zonder de eigenheid eruit te halen.
Wij proberen alles te plaatsen mits het niet te lang is (maximaal 300 woorden, minimaal 40), en **vóór de deadline van 1 december 2026** binnen is**!**

Het Westduinpark en de grote droogte

AUTEUR EN FOTO: MIEKE KOSTERS

Augustus 2026: het is droog in het Westduinpark, het is droog in Zuid-Holland, het is droog in Nederland. De meteorologische zomer is de warmste ooit gemeten met een enorm neerslagtekort.

Je zou denken dat duinvegetatie wel gewend is aan droge omstandigheden, maar er is droog en er is droog en nu is het duidelijk te droog, zelfs voor de lokale flora. Bladeren zien er slap en bruinverbrand uit, graslanden zijn geel, bomen hebben weinig blad, en waar zijn al die bloemen? De herfst lijkt al begonnen.

Het zijn bijzondere omstandigheden. Wandelaars in het Westduinpark beginnen er spontaan over: 'droog hè?' Een man, die aan de Wieringsestraat in Duindorp woont, vertelt dat de veldmuizen uit wanhoop langs zijn appartementengebouw omhooglopen.

Weinig vruchten
Wat opvalt aan de struwelenbegroeiing is dat er naast de dorre en bruinomrande bladeren weinig vruchten zijn. De bramenstruiken hebben kleine en dorre bramen, de duindoorn heeft weinig bessen en de rimpelroos heeft verschrompelde rozenbottels. De enige sleedoorn op het pad heeft gelukkig wel wat bessen maar de bladeren zijn verbrand. Verder richting zee, de duinen in, is het slangenkruid erg laag gebleven, zijn er veel verdorde toortsen en zijn er maar weinig bloemen bij zowel de toorts als de teunisbloem.
Op mijn tochtje langs het stuk met de duizendknoop valt me op dat deze niet zo ver tot ontwikkeling is gekomen als ik had verwacht.

Is de droogte dan toch nog ergens goed voor? Worden exoten meer ingeperkt? Het is moeilijk te zeggen. De duizendknoop blijkt daar gemaaid en oppervlakkig verwijderd te zijn. Mogelijk dat de jonge uitlopers wel gevoelig zijn voor de droogte maar echt afsterven van ondergrondse delen door droogte zal waarschijnlijk niet gebeuren. Jammer!

Bladverlies en afgestorven vegetatie
Eric Wisse, kenner van het gebied bij uitstek, meldt dat de droogte leidt tot bladverlies bij populieren en tot uitval van jonge eikjes en meidoorns. Zelfs volwassen meidoorns lijken soms afgestorven. Het duingrasland kan normaal gesproken goed tegen betreden, maar heeft nu geen veerkracht meer, waardoor er kaal zand zichtbaar wordt. Ook de wat hogere vegetatie is hier veelal afgestorven op wat toortsen na. Droogte kan vergrassing onderdrukken, maar nu onderdrukt het alles. Een explosie van duinlangbaardgras vormt lokaal een bedreiging voor het kruidenrijke grasland. Het is een klimaatvolgende soort, een plant die normaal in Zuid-Europa voorkomt. Door klimaatverandering moet kruidenrijk grasland wellicht beter beschermd worden. Voor het hele duingebied moet worden nagedacht op welke punten een klimaatbestendige aanpak nodig is...

Pleidooi voor méér vlinders!

AUTEUR: JOHANNA VAN DER PUT

Word jij ook zo vrolijk van het zien van vlinders? Of het nu de atalanta of het boomblauwtje is, of nachtvlinders zoals de kolibrievlinder of de jakobsvlinder - hun wispelturige gefladder trekt mijn aandacht, en elke soort kent een uniek vliegpatroon.

Welke vlinder is dit?
Dit spel kun je bijna het hele jaar spelen. Overwinteraars zoals de citroenvlinder en de kleine vos verstoppen zich tussen gebladerte of in schuurtjes, oranjetipjes en witjes verschijnen in de lente, en in de zomer kijken we reikhalzend uit naar kleurrijke soorten als de koninginnenpage en de gehakkelde aurelia. In de herfst trekken distelvlinders in groepen naar het zuiden, terwijl de dagpauwoog nog lang naar nectar zoekt. Nederland telt maar liefst ruim 60 dagvlindersoorten!

Vlinders steken niet en zien er meestal aantrekkelijk uit, dat verklaart deels hun populariteit. Tijdens een vlinderlezing van IVN en Kars Veling (Vlinderstichting) in Mariahoeve vertelde iemand teleurgesteld dat ze op haar balkon nauwelijks soorten zag. Mijn tip: bezoek vlindertuinen zoals in Marlot of de nieuw aangelegde tuin in het Woonzorgpark Rosenburg, speur in natuurlijke borders, of doe mee aan een begeleide vlinderwandeling met IVN--gids, zoals laatst in de vlindertuin van Madestein.

Geliefd
Vlinders zijn geliefd, misschien omdat hun vluchtige bestaan ons aanspoort te genieten van het moment? Toch zijn er zorgen. Vlinders zijn goede indicatoren van hoe de natuur ervoor staat. En 2026 is tot nu toe een redelijk tot goed vlinderjaar. Maar tellingen laten een zorgwekkende trend zien: van gemiddeld 16 vlinders (2009–2017) naar slechts 9 vanaf 2018. Verdroging en stikstofoverschot tasten de natuurkwaliteit aan. Het is treurig dat prachtige soorten zoals het tijmblauwtje en de moerasparelmoervlinder haast geruisloos uit ons landschap zijn verdwenen. Ruim de helft van de dagvlinders deelt in de klappen, zoals het icarusblauwtje, de kleine vos, de argusvlinder en het bruin dikkopje.

Een warme oproep
Laten we beter voor deze kwetsbare dieren zorgen: plant vlindervriendelijke, biologisch geteelde waardplanten en bloemen op je balkon, dak of in je straat, en draag bij aan minder stikstof - door minder te bemesten, schoner te reizen en vaker plantaardig te eten. Zo kunnen we samen iets betekenen voor de vlinders.

Gezien...

AUTEUR EN FOTO: MARIBEL VAN DER LINDEN

Dit mannetje en vrouwtje Icarusblauwtje hebben elkaar gevonden. Na hun uitgebreide balts, waarbij ze een tijdje met een snelle vleugelslag achter elkaar aan vliegen, kozen zij deze uitgebloeide distel uit om te landen en kon de paring plaatsvinden.

Op de foto is duidelijk het verschil te zien tussen het mannetje (links) en het vrouwtje (rechts). De bovenkant van de vleugels (op de foto niet zichtbaar) is bij het mannetje blauw en bij het vrouwtje bruin. Na de paring legt het vrouwtje haar eitje(s) bovenin de plant (vaak op klaversoorten), waar de jonge bladeren zitten zodat de rups meteen het blad kan eten.
Het Icarusblauwtje is een vlindersoort die als rups overwintert, vaak in een strooisellaag op de grond, of laag tegen een stengel van de waardplant (diverse klaversoorten). De uiteindelijke verpopping vindt plaats op de grond, waarna de eerste vlinders vanaf eind april weer rondvliegen. Doordat ze 2 á 3 generaties per jaar kunnen voortbrengen kun je ze tot oktober nog zien in open gebieden zoals graslanden, bermen en duinen.

Leg je natuurbelevingen vast in een natuurdagboek

AUTEUR EN FOTO'S: MARCEL VAN ROOIJEN

Op 16 augustus heb ik een workshop 'Leg je natuurbelevingen vast in een natuurdagboek', gegeven op het prachtige landgoed Clingendael. Wat houdt deze workshop in, zult je misschien vragen. Dat zal ik vertellen.

Tijdens deze workshop maken we een korte wandeling en staan we stil op verschillende plekken. Ik laat je door middel van leuke ontspannen oefeningen de natuur meer beleven en ontdekken. Deze natuurbelevingen en vergaarde kennis kan je op verschillende manieren vastleggen in je natuurdagboek. Het helpt je om even helemaal op te gaan in wat jij ziet, hoort, ruikt of voelt en te focussen op details die je anders nooit had ontdekt. Dit doe je met veel meer aandacht en vraagt vertraging en verstilling. Het helpt je om meer bewust te worden van de natuur en het is heel ontspannend.Tijdens deze workshop geef ik je tips om zelf een natuurdagboek te beginnen. Om te observeren en te voelen en je leert ook nog wat over de natuur.

Ik had een leuke groep van 8 deelnemers en ze hadden een soortgelijke workshop nog niet eerder gedaan. Het is ontzettend ontspannend om deze workshop te doen. De deelnemers hebben getekend en veel geschreven. Een ieder doet het op zijn/haar eigen manier. De één tekent meer, terwijl de ander het meer bij schrijven houdt. Bij een paar oefeningen moet er wel getekend worden, wat prachtige resultaten geeft. Ik begon de workshop met de vraag hoe een ieder zich voelt en dit te omschrijven in het natuurdagboek. Dezelfde vraag stelde ik aan het einde nogmaals en vroeg ook dit te omschrijven in het natuurdagboek. En het is dan ook heel mooi om te horen dat er een verschil tussen beide zit. Deze workshop geeft je rust, je voelt meer, je hoort meer, je ziet meer en je ruikt meer. Het is een mooie manier om mindful in de natuur bezig te zijn.

Haagse films in het Museon

AUTEUR: MONIQUE VAN DEN BROEK

Ter gelegenheid van het eeuwfeest van de AVN (Algemene Vereniging voor Natuurbescherming voor 's-Gravenhage en omstreken) is er op zondag 22 november een filmmiddag in het Museon van 14.00-17.00 uur.

Twee Haagse films geproduceerd door Jan van den Ende en mij, nog analoog gefilmd op 16 mm, draaien daar, gevolgd door een digitale onderwaterfilm. Hierbij vertelt Robert Hughan over zijn nieuwe film 'Groene stad achter de duinen'. In 1986 ging de film 'Den Haag Natuurlijk' in première in het zojuist geopende Museon. Dertien jaar later volgde de film 'Clingendael' in opdracht van de AVN. Fijn dat er nu gelegenheid is om deze oude beelden te bekijken: een beetje nostalgie. Want helaas zijn er veel mooie plekken verdwenen. Gelukkig is er nog wel wat behouden.
Zie voor meer informatie en het reserveren van kaartjes www.avn.nl evenementen.

De verborgen helden van de Waalsdorpervlakte

AUTEUR EN FOTO: ARIENA VERBAAN

Om meer grip te krijgen op de wondere wereld van paddenstoelen begon ik twee jaar geleden met de basiscursus paddenstoelen. De vragen die ik had, gingen vooral over ecologische factoren: waar leven paddenstoelen van? Met welke bomen en organismen leven ze samen en hoe werkt die samenwerking precies? Belangrijke kenmerken om paddenstoelen goed te kunnen determineren. Daarnaast zijn paddenstoelen bij uitstek helden van de natuur: ze spelen een cruciale rol in de kringloop en het ecosysteem.

Dus ging ik aan de slag in ons adoptiegebied, de Waalsdorpervlakte. De vlakte ligt op de overgang van de jonge en de oude duinen en kent verschillende biotopen: een vochtig deel, stukken duinbos en een groot gebied met open, deels stuivende duingraslanden. Dat maakt dat er diverse soorten paddenstoelen te vinden zijn, van zeereepsoorten tot soorten van graslanden, loof- en naaldbossen.

Amanieten de blikvangers
Wandelend en speurend over de Waalsdorpervlakte kwam ik veel verschillende soorten tegen, maar de familie van de amanieten springt natuurlijk het meest in het oog en is ook bijna altijd aanwezig. Amanieten zijn symbionten: ze leven in symbiose met bomen, waarbij ze suikers ruilen voor mineralen. Een mooie win-win relatie. Bij welke bomen en op welke bodems hangt af van de soort. Ze zijn bijna allemaal te herkennen aan een paar vaste kenmerken: een steel met ring (vaak vliesachtig), een voet met een soort knol, vrijstaande plaatjes onder de hoed, en soms: witte vlokken of stippen op de hoed.
De meest voorkomende en bekende op de Waalsdorpervlakte zijn:
De vliegenzwam (Amanita muscaria) Herkenbaar aan zijn rood met witte stippen. Hij leeft samen met berken, dennen en gemengde bosranden. Is giftig, maar wel een teken van een gezonde bodem.
De panteramaniet (Amanita pantherina). Iets minder bekend, maar heeft een bruine hoed met helderwitte stippen. Elegant, maar ook giftig. Hij houdt vooral van loofbomen zoals eik en beuk.
De parelamaniet (Amanita rubescens). Zacht rozegrijs, met een parelachtige glans. Hij bloost bij beschadiging, een betrouwbaar kenmerk. Deze soort werkt vooral samen met loofbomen, waaronder eik en beuk, maar kan ook bij den worden gevonden. Rauw is deze paddenstoel giftig, maar gekookt eetbaar. Door de gelijkenis met giftige soorten blijft voorzichtigheid echter geboden.
De groene knolamaniet (Amanita phalloides). Olijfgroen, onschuldig ogend, maar zeer giftig. Deze paddenstoel verschijnt vooral bij eiken, en is veel te zien op de Waalsdorpervlakte.
Wil je deze bijzondere wereld zelf komen ontdekken? Ga dan mee op 18 oktober, zie pagina 8 van dit blad!

